

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

СТОРОЖУК СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА

УДК 711.585

**ПРИНЦИПИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ
ДЕПРЕСИВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ПРИМОРСЬКИХ МІСТ
(НА ПРИКЛАДІ МІСТА ОДЕСИ)**

18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській державній академії будівництва та архітектури Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор архітектури, професор
Панченко Тамара Федотівна,
Київський національний університет
будівництва і архітектури,
завідувач кафедри ландшафтної архітектури

Офіційні опоненти: доктор архітектури, доцент
Шульга Геннадій Михайлович,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
доцент кафедри містобудування

кандидат архітектури
Кравченко Олег Вадимович,
Київська державна академія
декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука,
доцент кафедри графічного дизайну

Захист роботи відбудеться «28» лютого 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 у Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31, аудиторія 466.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури, за адресою: 03037, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 31

Автореферат розісланий «6» грудня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,

Н. А. Лещенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На «альтернативному та адаптивному» використанні промислової спадщини наголошується у важливому міжнародному документі «Дублінські принципи: Спільні принципи ICOMOS-TICCIH, щодо збереження спадщини промислових об'єктів, споруд, зон і ландшафтів» (Париж, 2011); рекомендації щодо «пристосування нових видів використання та нових функцій до існуючої спадщини ... та історичних будівель» викладено в європейському документі «Паризька Декларація про культурну спадщину як рушійну силу розвитку» (Париж, 2011). Важливе значення для реалізації цих положень мають Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000) та проект Європейської Комісії «Регіональне співробітництво для збереження культурної спадщини», у рамках якого розроблено проект «Концепції національної політики щодо збереження культурної спадщини в Україні» (Київ, 2014).

У зв'язку з індустріальним розвитком приморських міст, а саме морської торгівлі, торгового і військового флотів, господарського використання водних ресурсів освоєно під виробничі об'єкти значні за площею цінні ділянки прибережних територій Азово-Чорноморського узбережжя України. Частина цих об'єктів на нинішній час втратила свою первісну функцію і знаходиться в «депресивному стані» (лат. depressio – «спад», «пригнічення»), що пов'язано з кризою виробництва, застоєм у господарстві та технологічними (автоматизація виробництва); соціальними (зростання ролі інтелектуальної праці) чинниками.

Сьогодні такі депресивні території не відповідають стандартам екологічної безпеки, раціональному використанню земельних ресурсів та у цілому естетиці міського середовища. У особливих умовах приморських міст гостро стоять проблеми звільнення берегів від промислової забудови або її реконструкції, реновації чи трансформації, а також забезпечення екологічного режиму водоохоронних зон. Депресивні території є потенційним резервом розвитку інших міських функцій (ландшафтно-рекреаційної, туристичної, житлово-громадської), а при значних розмірах – створення технополісів, технопарків, інноваційних кластерів; вони у структурі природокористування займають своєрідну нішу деградованого промислового ландшафту, який вимагає санації, рекультивациі та обґрунтованого використання в інших цілях.

Важливе методологічне значення для даного дослідження мають фундаментальні праці українських вчених: містобудівного спрямування – Ю. М. Білоконя, М. М. Дьоміна, І. В. Древаль, І. В. Коротун, В. О. Тімохіна, Г. Й. Фільварова, І. О. Фоміна; з питань розвитку та реконструкції виробничих територій – В. І. Вершиніна, О. В. Кравченка, І. М. Лобова, Ю. В. Лубенченко, А. М. Плешкановської, О. Удовиченка; вивчення та нормативного забезпечення планування курортів, рекреації та туризму – В. Л. Глазірина, А. М. Давидова, Н.Я. Крижанівської, Т. Ф. Панченко, І. Д. Родічкіна, В. В. Шулика, Г. М. Шульги. Особливості архітектурно-планувальної трансформації та рекреаційного використання виробничих об'єктів відображено у публікаціях та проектах зарубіжних представників – С. Х. Баймуратової, Т. І. Задворянської, К. В. Лазарева,

Manfred Wehdorn, Jean Nouvel, Norman Foster, Renzo Piano, Gilles Clement, Patrick Berger тощо; специфіка багатофункціональних господарських територій, в тому числі тих, що знаходяться у стані депресії та зокрема у межах прибережної зони, розглянута у працях О. В. Кравченка, І. М. Лобова, Я. Т. Сеньковської, Н. Н. Синіциної, А. І. Соколова, І. І. Соколова, С. С. Фролова, М. К. Шолуха, А. А. Яковлева та інших.

Узагальнення наукових досліджень, що стосуються даної теми, дозволило виділити низку не вирішених питань: а) не розроблено концептуальні засади, принципи та методи функціонально-планувальної реорганізації депресивних територій; б) не сформована методична база трансформації виробничих об'єктів і територій (в умовах їх занепаду) для використання у рекреаційних цілях; в) не враховано в методології проектування особливості раціонального рекреаційного використання порушених територій, зокрема сільськогосподарських, промислових, водних та прибережних, що знаходяться у межах території приморських міст.

Таким чином, актуальність даного дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю вирішення визначених та інших проблемних питань рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст з урахуванням світового досвіду їх містобудівної адаптації та реновації об'єктів промислової архітектурної спадщини.

Операційним полем для натурних обстежень, експериментального проектування даного типу об'єктів і територій та розроблення концептуальних положень обрано приморське місто Одеса, як унікальний, багатофункціональний центр промислово-портового, курортного та туристично-рекреаційного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертації узгоджена з основними напрямками містобудівної політики, що відображено у базових Законах України: «Про основи містобудування (1992 р.), «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.), «Про туризм» (1995 р.), «Про архітектурну діяльність» (1999 р.), «Про курорти» (2000 р.), «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р.); у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них» (1996 р.).

Дисертаційна робота пов'язана з реалізацією «Комплексної схеми планування території курортно-оздоровчого та рекреаційного значення Одеської області» (ДП Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю. М. Білоконя, 2006 р.); «Генерального плану Одеси» (ДП Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя, 2015 р.); «Плану зонування території (зонінгу) м. Одеси» (ТОВ Інститут Харківпроект, 2016 р.); з науковими дослідженнями кафедри містобудування Архітектурно-художнього інституту Одеської державної академії будівництва і архітектури «Містобудівний аналіз промислової інфраструктури міста або промислового центру» (метод. вказівки, 2017 р.).

Дисертація на тему «Принципи рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст (на прикладі міста Одеси)» відповідає паспорту спеціальності 18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура за напрямками досліджень: «Розроблення типології містобудівних і архітектурно-ландшафтних об'єктів», «Удосконалення проектно-планувальних робіт рекреаційно-ландшафтних територій».

Мета дослідження – розробити наукові принципи та методичні рекомендації щодо рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст.

Завдання дослідження:

- узагальнити результати аналізу науково-проектного досвіду, зарубіжної та вітчизняної практики пристосування депресивних господарських територій для нових функцій в умовах приморських міст; використання нових рекреаційних функцій на депресивних господарських територіях;
- здійснити оцінку сучасного стану функціонування виробничих об'єктів приморського міста Одеси та визначити господарські ділянки та об'єкти за містобудівними критеріями, які втратили свої виробничі функції;
- обґрунтувати класифікацію етапів розвитку промисловості; типологію депресивних господарських територій; перелік видів нового функціонального використання таких територій;
- встановити методичну основу дослідження; визначити фактори впливу на реорганізацію депресивних територій; методи оцінки наявних природно-культурних ресурсів та обґрунтування нових функцій;
- розробити концептуальні засади (принципи, моделі, прийоми) та практичні рекомендації щодо функціонально-планувальної реорганізації депресивних господарських територій при формуванні ландшафтно-рекреаційних утворень.

Об'єкт дослідження – депресивні господарські території приморських міст.

Предмет дослідження – принципи рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст.

Межі дослідження. Змістовні межі дослідження охоплюють містобудівні, виробничі та ландшафтно-рекреаційні аспекти використання приморських територій. Дослідження базується на прикладах функціонально-планувальної організації депресивних господарських територій у містах зарубіжних країн: Австрії (Vienna Gasometers), Великобританії (Лондон, «New city in Docklands», «Ironbridge Gorge»), Росії (Москва, «Дизайн-завод Флаконт»), Франції (Париж, «Park Andre Citroen») тощо та на прикладі міста Одеси (Жевахова гора, Поля зрошення і фільтрації, М'ясокомбінат, ЗОР – Одессільмаш, Мікрорайон «Бугаївка», Савицький парк, Завод «Краян», Деволанівський узвіз тощо).

Методи дослідження. Загальна методика дослідження включає методи: історичного, літературного, статистичного, картографічного, порівняльного та планувального аналізів, за допомогою яких систематизовано зарубіжний та вітчизняний досвід освоєння депресивних господарських територій приморських міст; методи натурного обстеження господарських ділянок, опитування та

анкетування рекреантів, фотофіксації об'єктів, що застосовані для 8 досліджуваних ділянок, за допомогою яких виявлено необхідність організації нових ландшафтно-рекреаційних та інших містобудівних утворень з новими функціями; застосування спеціальних методів вирішення проблеми дослідження – функціонально-планувального моделювання та експериментального проектування, розроблення концептуальних засад та практичних рекомендацій щодо рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст на прикладі міста Одеси.

Наукова новизна одержаних результатів:

Вперше:

- науково обґрунтовано поняття «депресивні господарські території», що являють собою «деградований промисловий ландшафт», який є об'єктом містобудівної трансформації для нових функцій (житлової, громадської, ландшафтно-рекреаційної);

- розроблено типологію депресивних господарських територій (деградовані сільськогосподарські землі; неупорядковані промислово-сільбищні та водно-портові зони; занедбані об'єкти індустріальної спадщини та їх історичні ареали, що підлягають реконструкції); запропоновано планувально-просторові моделі їх ландшафтно-рекреаційної реорганізації;

- сформульовано основні принципи рекреаційного використання депресивних господарських ділянок та об'єктів індустріальної спадщини приморських міст («альтернативного рекреаційного використання виробничих територій»; «реновації об'єктів промислової спадщини для рекреації»; «створення інноваційних туристичних комплексів»; «оптимізації параметрів ландшафтних територій»).

Удосконалено:

- методи оцінки впливу містобудівних факторів та наявних природно-культурних ресурсів для обґрунтування вибору нових функцій ділянок, що підлягають реновації;

- класифікацію етапів розвитку промисловості в Україні (доіндустріальний, становлення індустрії, індустріальний, постіндустріальний).

Отримали подальший розвиток:

- композиційні прийоми розміщення виробничих об'єктів відповідно до специфіки приморських міст (паралельно-смуговий, розосереджений, груповий); прийоми архітектурно-планувальної організації рекреаційних комплексів, що створюються на депресивних ділянках (реновації, спадкоємності, акцентування);

- рекомендації щодо проектування ландшафтно-рекреаційних утворень в умовах деградованих територій (сільськогосподарських, водно-портових, історичних ареалів).

Практичне значення одержаних результатів. Основні наукові положення дисертації – класифікація, принципи і моделі функціонально-планувальної організації рекреаційних комплексів на депресивних господарських територіях можуть бути використані у подальших дослідженнях промислової архітектури; при доопрацюванні ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій»;

практичні результати – рекомендації щодо проектування рекреаційних комплексів на «деградованих ділянках» – при розробленні нових генеральних планів приморських міст; при виконанні детальних планів Одеси для планувальних районів.

Основні матеріали наукових досліджень впроваджені у навчальному процесі кафедри містобудування ОДАБА (у практичних курсах «Промислова інфраструктура міста і міських агломерацій», «Містобудівне проектування»); у методичних вказівках «Містобудівний аналіз промислової інфраструктури міста або промислового центру» (2017); у дипломних проектах для м. Одеси, виконаних під керівництвом автора: «Концепція розвитку прибережної території в межах вул. М. Гефта і 7-ї Пересипської» (2014); «Багатофункціональний спортивний комплекс на території колишнього заводу «Продмаш» (2014); «Реновація парку ім. Савицького у м. Одеса» (2016); «Реновація набережного парку Лузанівка в м. Одеса» (2017); «Ревіталізація території фабрики технічних тканин у м. Одеса» (2018); у конкурсних проектах для м. Одеси, виконаних як керівника творчого колективу та виконавця: «Проект благоустрою території загального користування у межах вулиці Приморської, Думської площі, Приморського бульвару і Військового узвозу в м. Одесі»; «Проект благоустрою парку культури та відпочинку «Дюківський сад».

Особистий внесок здобувача. Основні положення і результати дисертаційного дослідження, що виносяться на захист, отримані автором особисто, що засвідчується 11 одноосібними публікаціями та 9 у співавторстві. В опублікованих у співавторстві з професором Т. Ф. Панченко статтях, автору належить аналіз існуючого стану господарських територій [6], систематизація літературних джерел та висновки аналізу [18]; структура та вимоги до проектування промислових об'єктів [20]. В опублікованих матеріалах у співавторстві з А. В. Пронченко – аналіз та обґрунтування історичної значущості промислових територій [5, 15]; з О. І. Арсірій – систематизація етапів становлення та розвитку промислової архітектури [16]; з Є. В. Сафоновим та М. П. Смирновою – аналіз та обґрунтування історичної значущості об'єкта дослідження індустриальної спадщини, містобудівні особливості рекреаційного використання промислових прибережних територій на прикладі експериментального проектування [10, 11, 19].

Дисертантом одноосібно здійснено опрацювання літературних джерел, натурні обстеження об'єктів, анкетування та опитування рекреантів, експериментальне проектування, оформлення графічної експозиції та завершеного тексту наукової праці.

При цитуванні текстів інших авторів мають місце посилення на відповідне літературне джерело.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідались на 9 наукових конференціях: III і IV Міжнародних науково-практичних конференціях «Збереження історичної забудови центра Одеси шляхом включення до основного списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» (Одеса, 2015, 2016 рр.); Міжнародних науково-практичних конференціях «Містобудівне планування і

управління прибережними територіями» (Сергіївка Одеської обл., 2016, 2017 рр.); III і IV Міжнародних науково-практичних конференціях «Південь України у вітчизняній та європейській історії» (Одеса, 2016, 2018 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми збереження архітектурної спадщини Півдня України» (Одеса, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне місто – проблеми та вирішення» (Одеса, 2017 р.); Scientific and Professional Conference Natural, Mathematical and Technical science – NaMaTech (Budapest, 2017) та на 67–73-й науково-технічних конференціях кафедри містобудування ОДАБА (Одеса, 2011 – 2018 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 20 наукових працях: фахових наукових виданнях України – 5 статей; зарубіжних науко-метричних виданнях – 2 статті, що входять до науко-метричних баз Index Copernicus (IC), Institute for Scientific Information (ISI), Google Scholar, WorldCat; 8 тез наукових доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій; 4 статті та методичні рекомендації (1 шт.), які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із анотації, списку публікацій, термінологічного словника, вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження викладені на 249 сторінках, включаючи основну текстову частину дисертації зі 122 сторінок, 43 сторінок ілюстрацій, 23 сторінок списку використаних джерел (216 найменувань), а також додатки на 27 сторінках. Акти впроваджень наведені на 3 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність роботи, стан наукової проблеми та її важливість, підстави для проведення дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, основні наукові результати, практичне значення; представлені дані щодо впровадження результатів проведеного дослідження.

У першому розділі «**Науково-проектний досвід освоєння депресивних господарських територій**» на основі аналізу наукових досліджень проблеми рекреаційного використання приморських територій встановлено, що ця проблема вирішувалась різними вченими на «регіональному» (І. І. Іонов, В. М. Онищенко, О. Ю. Пантюхіна), «локальному» (А. М. Давидов, В. Л. Глазирин, А. Г. Омшанська) та «об'єктному» рівнях (І. О. Лавлінська, В. В. Сідорова, С. В. Шешукова). Незважаючи на містобудівну спрямованість досліджень даних авторів, питання рекреаційного використання депресивних господарських територій в умовах приморських міст предметно не розглянуто; це стосується: «специфіки поліфункціональності господарської структури» приморських міст; «екологічних завдань», пов'язаних з наявністю значних ділянок промислової забудови на прибережних територіях; «нових просторових моделей» освоєння узбережжя для подолання лінійної урбанізації; «реформування систем

громадського обслуговування» методами «заміщення функцій деградованих виробничих об'єктів» на «перспективні курортні та ландшафтно-рекреаційні» функції.

В результаті аналізу науково-дослідних праць автором узагальнено і прийнято за основу енциклопедично вивірене тлумачення поняття: «депресивні» (незручні, занедбані) території, як безпосередньо господарські (виробничі – промислові, сільськогосподарські), так і наближені до них ділянки індустріальної спадщини та її історичних ареалів. Встановлено, що території деградованого ландшафту у структурі природокористування займають своєрідну «нішу», будучи естетичним потенціалом для розвитку рекреаційних, житлових та громадських утворень.

З цього погляду теоретичним базисом даного дослідження стали праці українських вчених щодо організації відкритих міських просторів «з порушеними територіями» (О. В. Кравченка); «реструктуризації територій» промислових об'єктів міста Львова (Я. Т. Сеньковської); «еволюції промислової архітектури» (В. І. Вершиніна); «функціонально-охоронного зонування» об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (І. В. Коротун) та інші. Нормативно-методичне підґрунтя щодо планування і забудови виробничих територій, на яке у своєму дослідженні спирався автор розроблено у відповідному розділі ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій» (Г. Й. Фільваров, А. М. Плешкановська, О. Удовиченко).

Аналіз світового досвіду (Австрії, Великобританії, Німеччини, Нідерландів, Росії, України тощо) щодо впровадження нових функцій на депресивних господарських територіях та ділянках індустріальної спадщини свідчить про те, що основними функціями є житлова, громадсько-ділова, культурна та ландшафтно-рекреаційна. Фахівці різних країн світу Manfred Wehdorn (Австрія), Jean Nouvel (Франція), Norman Foster (Великобританія), Renzo Piano (Італія) та інші розробили та реалізували проекти реновації окремих виробничих об'єктів та ревіталізації територій їх розташування. Всі вищезазначені функції реалізовано на практиці: це заводи-гіганти у Рурському промисловому районі (Німеччина) перетворені на центри дизайну і сучасного мистецтва, підводного плавання, альпінізму, з індустріальним комплексом Zeche Zollverein, пристосованим для туризму та визнаним об'єктом культурної спадщини ЮНЕСКО. «New city in Docklands» (Великобританія) – доки використані для нових житлових комплексів; «Elster-Business-Park» – технопарк на місці камвольно-прядильної фабрики (Німеччина); «Park Andre Citroen» на місці автозаводу (Франція). В Україні – це «Арт-завод Платформа» на місці Дарницького шовкового комбінату (Київ); «Арт-завод Механіка» на базі старовинних цехів паровозобудівного заводу (Харків) тощо (рис. 1).

Що стосується української практики, для її вивчення автором було здійснено у період 2013–2016 рр. натурні обстеження, аналіз проектної документації, узагальнення результатів експертного опитування; розглянуто характеристики наявних господарських територій міста Одеси, які втратили свої основні функції і на цій основі обрано 8 депресивних ділянок як об'єктів

дослідження («Жевахова гора»; «Поля зрошення і фільтрації»; «М'ясокомбінат»; «ЗОР – Одессільмаш»; «Мікрорайон Бугаївка»; «Савицький парк»; «Завод «Краян»; «Деволанівський узвіз»); ці ділянки займають понад 1560 га території Одеси, що дозволило визначити параметри депресивних територій та розподіл їх за новими функціями перспективного використання: для житлових потреб – 3%, рекреаційних – 4%, нових виробничих – 3%. Встановлено, що найбільш цінними для нового рекреаційного використання є занедбані земельні ділянки, які знаходяться у прибережній частині міста (промислові зони міста, розташовані вздовж узбережжя, займають 33% (близько 10 км) від загальної протяжності берегової лінії Одеського узбережжя) (рис. 2).

На основі узагальнення науково-проектного досвіду встановлено, що нове функціональне використання міських депресивних територій залежить від: а) природних умов досліджуваних ділянок; б) містобудівної ситуації їх розміщення; в) історико-культурних особливостей індустриальних об'єктів; г) типологічної структури нових об'єктів забудови, які повинні бути узгоджені з традиційним характером і вимогами спадкоємного розвитку міського середовища.

У другому розділі **«Методичні підходи до рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст»** представлено загальну методичку наукового дослідження; визначено методи та критерії комплексної оцінки депресивних господарських територій та оцінки факторів впливу на їх реорганізацію; запропоновано методи визначення рекреаційного потенціалу депресивних ділянок з урахуванням специфіки приморських міст та обґрунтування функціонального використання об'єктів.

Базуючись на загальних методах наукового дослідження (літературного, статистичного аналізу, натурних обстежень тощо), автор визначає місце «депресивних» господарських територій у загальному балансі міських земельних ресурсів та в архітектурно-планувальній структурі приморських міст. З цією метою було здійснено порівняльний аналіз зарубіжної практики проектування та експлуатації нових комплексів, створених на депресивних господарських територіях, на прикладі 30 об'єктів, 100 натурних фотофіксацій, численних ілюстрацій архітектурної графіки, на основі чого було визначено основні напрямки використання занедбаних ділянок у міському середовищі під житлову, громадську та ландшафтно-рекреаційну функції. Це знайшло також підтвердження на прикладі Одеси, де автором було застосовано метод натурних обстежень у 2013–2016 роках та фотофіксації господарських територій Одеси, які втратили свої основні функції і знаходяться у деградованому стані; серед них було обрано 8 об'єктів для детального наукового дослідження, проведення соціологічних спостережень, опитувань, анкетування різних категорій населення.

Із застосуванням «методів комплексної оцінки» окремих ділянок недіючих промислово-господарських об'єктів Одеси (з розширеним переліком оціночних критеріїв) та «оцінки факторів впливу» (містобудівних, природних, культурологічних) на їх реорганізацію було визначено експериментальні ділянки різних типів з природними, історико-культурними та містобудівними особливостями. За результатами такої комплексної оцінки було встановлено

рейтинги рекреаційного використання (сприятливий, несприятливий та особливо несприятливий); надано рекомендації щодо вибору функцій кожної ділянки (рекреаційна забудова, парк, центр дозвілля тощо) з урахуванням топографічних характеристик.

Результати оцінки містобудівної ситуації досліджуваних об'єктів у межах чотирьох адміністративних районів Одеси (Суворовський, Приморський, Малиновський і Київський) свідчать про те, що при обґрунтуванні рекреаційного використання депресивних господарських територій необхідно враховувати процентні співвідношення між промисловими, житловими та рекреаційними зонами, розміщеними в даних районах, а також нормативні вимоги щодо дотримання відповідного їх балансу. З цією метою було застосовано модифікований «метод визначення рекреаційного потенціалу» приморських міст (за Т. Ф. Панченко), з урахуванням їх охоронно-поясного зонування. На цій основі встановлено: озелененні території загального користування (парки, сади, сквери, пішохідні бульвари) розміщені по всій території міста не рівномірно; результати розрахунків місткості прибережних зон відпочинку на приморському узбережжі м. Одеси свідчать про значний дефіцит пляжів, відсутність набережних тощо. У зв'язку з цим звільнення прибережних зон від занедбаних виробничих територій та об'єктів дозволяє вирішити актуальну проблему «вільного доступу» населення до всієї берегової лінії Одеського узбережжя, сприяє організації приморських бульварів, пішохідних та велосипедних комунікацій, набережних та пляжів загального користування. Здійснені автором розрахунки за даною методикою свідчать про те, що кількість відпочиваючих на території депресивних ділянках прибережної зони Одеси може становити одночасно від 50 тис. осіб (без додаткового розширення пляжів) до 80 тис. (при створенні штучних пляжів); збільшення питомої ваги відпочиваючих на звільнених від виробничих функцій ділянках, реорганізованих для рекреації, при цьому може становити до 15%.

Запропонований автором метод обґрунтування «функціонального використання» об'єкта дослідження передбачає вибір тих чи інших функцій у залежності від його міського розташування та дефіциту відповідних громадських будівель і споруд: житлових (готелі, рекреаційне житло), громадських (дозвіллієві, торговельні, виставкові) та ландшафтно-рекреаційних утворень (парки, сади, сквери, комплекси курортно-рекреаційних закладів). Встановлено, що для умов приморських міст найбільш обґрунтованим і перспективним є перетворення занедбаних виробничих об'єктів переважно на ландшафтно-рекреаційні комплекси, які не мають значних обмежень з точки зору санітарно-захисних норм.

Переваги рекреаційного використання депресивних територій полягають у тому, що виробничі об'єкти сформовані як «місто у місті», локалізовано, що є зручним чинником для створення автономних рекреаційних утворень.

За умов природно-кліматичних особливостей Одеси визначено, що у її урбанізованому середовищі існують передумови виникнення «міського теплового острова», обумовленого недостатністю озелених територій, щільністю забудови та нагріванням асфальтобетонних поверхонь; ця проблема може бути вирішена за

рахунок реновації депресивних територій у вигляді новостворених парків різного тематичного спрямування.

У третьому розділі **«Планувальні засади реорганізації депресивних господарських територій для рекреаційного використання»** представлено класифікацію етапів розвитку промисловості в Україні; здійснено систематизацію характеристик різних типів депресивних господарських територій; розроблено планувальні засади (принципи, моделі та прийоми) реорганізації таких територій для рекреаційного використання; надано методичні рекомендації щодо проектування ландшафтно-рекреаційних утворень на депресивних господарських територіях.

На основі вивчення та аналізу періодів розвитку промислової архітектури в світі (за В. І. Вершиніним) удосконалено класифікацію етапів історичного розвитку промислової архітектури в Україні: доіндустріальний етап (кінець ХІХ ст.); етап становлення індустрії (ХІХ – початок ХХ ст.); індустріальний етап (дореволюційний, радянський, воєнний, післявоєнний, ХХ ст.); постіндустріальний етап (ХХ–ХХІ ст.). Відповідно до даної класифікації періодів розвитку промисловості виявлено планувальні приклади розташування промислових підприємств у населених пунктах: а) розосереджене розміщення виробничих об'єктів на всій території; б) лінійне – уздовж залізничних та автомобільних магістралей як в центрі, так і на периферії міст; в) паралельно-смугове – уздовж водних транспортних артерій; г) групове розміщення відповідно до локалізації сировинної бази (рис. 3).

Встановлено, що виникнення депресивних господарських територій у міському середовищі – це багаторічний процес впливу різних факторів (економічних, технологічних, соціальних), результатом якого є поява деградованих ділянок.

На прикладі приморського міста Одеси виявлено категорії депресивних господарських територій, придатних для нового рекреаційного використання, до яких належать землі: а) сільськогосподарського призначення, які відрізняються наявністю великих за площею ділянок, характеризуються низькою щільністю забудови (або відсутністю її взагалі); депресивні території у даних умовах – це ділянки зруйнованих тваринницьких ферм, покинутих сільгоспугідь тощо; б) виробництва, транспорту, енергетики (у межах населених пунктів), які за умов нешкідливих виробництв об'єднуються у багатофункціональні виробничо-сельбищні зони; депресивні території у даних умовах – це ділянки недіючих виробництв або таких, що не відповідають санітарним нормам; в) промислових об'єктів, розташованих у межах безпосередньо житлової та громадської забудови; депресивні ділянки визначаються там, де порушено охоронне законодавство; г) водно-портові території з наявністю занедбаних складських ділянок, в умовах яких депресивні ділянки – це ті, що не відповідають вимогам екологічної безпеки; д) пам'яток зруйнованої індустріальної спадщини (розташованих локально у населених пунктах), а також історичних ареалів з об'єктами індустріальної спадщини та їх комплексними і буферними охоронними зонами, у межах яких є проблемні ділянки (допоміжних служб, складських споруд незавершеного

будівництва), які потребують реконструкції або нового містобудівного використання.

Дотримуючись принципу функціонально-охоронного зонування, в межах їх території об'єктів індустріальної спадщини комплексної охоронної зони може бути здійснена реорганізація проблемних ділянок (зношених або аварійних споруд, конверсійних територій), а в межах буферних зон – перспективне використання окремих земельних ділянок або частково відновлених пам'яток у туристичних, музейно-освітніх та культурно-пізнавальних цілях (за І. В. Коротун). Доведено, що рекреаційне освоєння занедбаних територій історичних ареалів з пам'ятками індустріальної спадщини та їх комплексних і буферних охоронних зон може бути обґрунтовано тільки за умов відповідних рішень затверджених історико-архітектурних опорних планів населених місць.

На основі врахування розробленої типології депресивних господарських ділянок, запропонованих методів визначення рекреаційного потенціалу та обґрунтування функціонального використання проблемних ділянок розроблено планувальні засади реорганізації депресивних господарських територій для рекреаційного використання, які сформульовано у наступних принципах:

- принцип «альтернативного рекреаційного використання виробничих територій» (збереження, відновлення, зміни функції), які перейшли у категорію занедбаних (заморожених) у зв'язку з припиненням функціонування виробничих підприємств; варіанти – «збереження» (консервація індустріальної спадщини), «відновлення» функції (модернізація); «зміна» функції (реорганізація, ревіталізація);

- принцип «реновації об'єктів промислової спадщини» з включенням нової рекреаційної функції, який передбачає створення готелів, житлово-рекреаційних комплексів, тематичних парків, музеїв просто неба тощо, при збереженні або реконструкції самої промислової пам'ятки;

- принцип «створення інноваційних туристичних комплексів» з використанням матеріально-технічної інфраструктури не функціонуючих підприємств (залізниць, ангарів, складів тощо), а також проблемних пам'яток культурної спадщини;

- принцип «оптимізації параметрів ландшафтних територій», що має особливе значення для приморських міст з наявністю значних рекреаційних потоків вітчизняного та зарубіжного туризму, потреб для короткочасного відпочинку та відпочинку «вихідного дня» для місцевого населення міст, а також тривалого відпочинку для різних контингентів відпочиваючих (населення регіону, України, зарубіжжя).

Досліджено та систематизовано архітектурно-композиційні прийоми планувальної організації рекреаційних комплексів, що створюються на депресивних ділянках приморських територій: каскадне використання рельєфу території (прибережних зон, ущелин, височин); акцентування забудови – створення домінант за допомогою висотних об'єктів (офісні центри, яхт-клуби, колесо огляду тощо); збереження стильових архітектурних та містобудівних особливостей об'єктів індустріальної спадщини; використання індивідуальних

особливостей при трансформації промислових об'єктів; формування «морського фасаду» з використанням технічно-конструктивних систем індустриальних об'єктів.

Для реалізації запропонованих наукових положень щодо функціонально-планувальної реорганізації депресивних господарських територій розроблено рекомендації для проектування різних типів таких територій (зонування, вибір рекреаційних об'єктів тощо) (рис. 4).

В основу зонування депресивних територій (сільськогосподарських, водно-портових, об'єктів індустриальної спадщини тощо) закладено принцип розподілу функцій на: а) основні, б) спеціалізовані та в) додаткові. У залежності від цього здійснюється вибір типів ландшафтно-рекреаційних об'єктів: а) парки (ландшафтні; водних атракціонів; архітектурних мініатюр тощо); б) музеї (народного побуту та архітектури; підводної фауни та флори; історичні, образотворчого мистецтва, науки і техніки); в) об'єкти туристично-рекреаційної інфраструктури (готелі, центри обслуговування, спортивні споруди тощо).

Рекомендовано виконувати проектну документацію щодо планувальної реорганізації депресивних господарських територій, розташованих у приморських та інших населених пунктах України, згідно розділів ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій»: 7. «Виробничі території», 8. «Ландшафтні та рекреаційні території» та 13. «Території історичної забудови, пам'яток та об'єктів культурної спадщини».

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу, узагальнення та систематизації наукових досліджень, вітчизняної та зарубіжної практики (Австрії, Великобританії, Німеччини, Нідерландів, Росії, України), дотримуючись положень міжнародних документів ЮНЕСКО – «Дублінських принципів» щодо збереження спадщини промислових об'єктів, промислових споруд, зон і ландшафтів, «Паризької Декларації» про культурну спадщину як рушійну силу розвитку та регламентів українського законодавства щодо охорони культурної спадщини – науково обґрунтовано поняття «депресивні господарські території (деградований промисловий ландшафт)», які є об'єктом містобудівної трансформації під нові функції (житлова, громадська, ландшафтно-рекреаційна). Це підтверджено зарубіжним досвідом реновації пам'яток промислової спадщини («Vienna Gasometers» – багатофункціональний житловий комплекс, Австрія; «New city in Docklands» – діловий район у Лондоні, Великобританія тощо) та ревіталізації промислового ландшафту («Ironbridge Gorge» – музей-пам'ятка індустриальної революції XVIII ст. під відкритим небом, Великобританія; «Park Andre Citroen» – міський парк в Парижі, Франція тощо).

2. Розроблено типологію депресивних господарських територій з урахуванням специфіки приморських міст на прикладі Одеси: а) деградовані сільськогосподарські землі («Поля зрошення і фільтрації»); б) неупорядковані промислово-житлові («Жевахова гора») та водно-портові зони («М'ясокомбінат»,

«ЗОР – Одессільмаш»); в) занедбані об'єкти індустріальної спадщини («Завод «Краян»); г) історичні ареали індустріальної спадщини, включно з комплексними і буферними зонами, що підлягають реконструкції («Деволанівський узвіз»). На основі аналізу результатів натурних обстежень та статистичних даних встановлено, що депресивні господарські ділянки у межах прибережної зони Одеси становлять близько 10% території і відповідно до результатів їх комплексної оцінки, здійсненої автором, ці ділянки є «резервними землями» для нового перспективного використання; у тому числі, містобудівним обґрунтуванням встановлено, що для ландшафтно-рекреаційних потреб може бути освоєно 4% (630 га) цієї території, на якій за розрахунками може бути створено рекреаційні комплекси, місткістю до 50 тис. осіб.

3. Удосконалено методи комплексної оцінки депресивних господарських територій (розширено перелік оціночних критеріїв) та оцінки факторів впливу на їх реорганізацію (містобудівних, природних, культурологічних), із застосуванням яких в умовах Одеси було обрано 8 ділянок, придатних для нового рекреаційного використання за критеріями сприятливих для цього умов (погодного комплексу рельєфу, стану морських берегів тощо); запропоновано модифіковані методи: визначення рекреаційного потенціалу депресивних ділянок (враховано охоронне поясне зонування) приморських територій та обґрунтування функціонального використання об'єктів дослідження (у залежності від міського розташування). Метод обґрунтування нового рекреаційного використання депресивних господарських територій передбачає не тільки комплексну оцінку природно-культурних факторів, але й враховує наявність планувальних обмежень, режимне дотримання стану охоронних зон, співвідношення територій різних функціональних складових приморських міст (відповідно до нормативних вимог), економічні чинники розвитку та відповідні рішення затвердженої містобудівної документації.

4. Сформульовано основні принципи рекреаційного використання депресивних господарських ділянок та об'єктів індустріальної спадщини: принцип «альтернативного рекреаційного використання» (збереження шляхом консервації; відновлення – модернізація без зміни функції; нова функція, засобами реорганізації та ревіталізації); принцип «реновації об'єктів промислової спадщини» (збереження та часткова реконструкція під міні-готелі, музеї тощо); принцип «створення інноваційних туристичних комплексів» (використання ангарів, складських споруд, промислових залізниць для виставкових, музейних функцій); принцип «оптимізації параметрів ландшафтних територій» (для створення умов відпочинку «вихідного дня» для місцевого та «тривалого відпочинку» для тимчасового населення); відповідно до визначених принципів та реалізованих на практиці об'єктів, рекомендовано створювати на відповідних депресивних ділянках нові види рекреаційних об'єктів та ландшафтних комплексів таких, як промислові центри: «дизайн-заводи», «центри медіа технологій»; історичні музеї: «музеї транспорту та техніки», «музеї історії солеваріння», «музеї шахт», «музеї підводного плавання»; тематичні парки:

«історико-археологічні парки», «парки ландшафтного і архітектурного мистецтва», «парки розваг» тощо.

5. Відповідно до удосконаленої автором класифікації етапів розвитку промисловості в Україні (доіндустріальний період, ХІХ ст.; становлення індустрії, ХХ ст.; індустріальний (дореволюційний, радянський, воєнний, післявоєнний, ХХ ст.); постіндустріальний етап – по теперішній час) виділено планувально-просторові прийоми розміщення промислових підприємств у населених пунктах: «розсереджений» (відокремлене промислове будівництво на землях власників, поблизу житла, річок); «лінійний» (уздовж залізничних та автомобільних магістралей); «паралельно-смуговий» (вздовж водних транспортних артерій, на прибережних частинах міст); «груповий» (промислові вузли, центри, комбінати тощо). Встановлено специфіку розміщення об'єктів виробництва у міському середовищі у залежності від класу їх шкідливості та параметрів їх ділянок (у міській забудові, на периферії міста, за межами території міста).

6. Узагальнено композиційні прийоми архітектурно-планувальної організації рекреаційних комплексів, що створюються на депресивних господарських ділянках (формування «морського фасаду», реновації, спадкоємності, акцентування тощо). Виявлено, що в умовах приморських міст при реорганізації виробничих об'єктів необхідно враховувати: особливості рельєфу деградованої ділянки (схили, ущелини, височини); збереження стильових ознак промислових об'єктів; індивідуальні параметри промислових будівель (цехів, конструкцій тощо); формування нового образу об'єкта дослідження (створення домінант, інтеграції пам'яток та новобудов). Запропоновано відповідні планувальні та об'ємно-просторові моделі реорганізації депресивних ділянок (створення парків, зелених дворів, пішохідних бульварів тощо) та промислових об'єктів (створення атриумів, галерей, зелених дахів тощо).

7. Розроблено рекомендації щодо проектування ландшафтно-рекреаційних утворень на депресивних господарських територіях різного типу, встановлено особливості їх функціонального зонування (формування основних, спеціалізованих та додаткових зон), перелік та параметри їх складових: території сільськогосподарського призначення (розташовані у прибережних зонах міст), у процесі рекреаційної реорганізації можуть мати до 7 функціональних зон (озеленення, рекреаційної інфраструктури, охорони пляжів, господарсько-промислової тощо); території водних об'єктів – до 5 функціональних зон (набережної, прибережну культурно-дозвілльєву, об'єктів обслуговування тощо); території історичних ареалів та об'єктів індустріальної спадщини – до 6 функціональних зон (житлову, комплексну та буферну зони охорони об'єкта, туристичних закладів тощо).

8. Передбачено напрямки подальших наукових досліджень: розроблення комплексної класифікації будівель і споруд, які можуть бути створені в умовах реконструкції виробничих об'єктів (рекреаційних, туристичних, громадських); встановлення номенклатури приміщень цих типів будівель та різних типів ландшафтних комплексів, їх нормативно-розрахункових показників (площ, місткості, рекреаційних навантажень).

Результати проведеного дослідження впроваджено автором у методичних вказівках «Містобудівний аналіз промислової інфраструктури міста або промислового центру»; дипломних проектах, виконаних під керівництвом автора: «Реновація набережного парку Лузанівка», «Ревіталізація території фабрики технічних тканин», «Багатофункціональний спортивний комплекс на території колишнього заводу «Продмаш»; конкурсних проектах, виконаних за участю автора як керівника творчого колективу та виконавця: «Проект благоустрою території загального користування у межах вулиці Приморської, Думської площі, Приморського бульвару і Військового узвозу»; Проект благоустрою парку культури та відпочинку «Дюківський сад»; у навчальній програмі «Промислова інфраструктура міста і міських агломерацій».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. **Сторожук С. С.** Мировая практика реновации промышленных территорий и объектов. Проблемы теории и истории архитектуры Украины: сборник научных трудов. Одесса, 2015. Вып. 15. С. 131–136.
2. **Сторожук С. С.** Містобудівна характеристика господарських територій Одеси, які втратили свої основні функції. Проблемы теории и истории архитектуры Украины: сборник научных трудов. Одесса, 2016. Вып. 16. С. 130–135.
3. **Сторожук С. С.** Аналіз наукових досліджень проблеми раціонального використання приморських територій. Архітектурний вісник КНУБА: наук.-вироб. збірник. Київ, 2017. Вип.11–12. С. 157–163.
4. **Сторожук С. С.** Оцінка природних і санітарних умов депресивних господарських територій міста Одеси. Проблемы теории и истории архитектуры Украины: сборник научных трудов. Одесса, 2018. Вып. 18. С. 78–83.
5. **Сторожук С. С.,** Пронченко А. В. Изучение исторической значимости промышленных территорий. Жевахова гора. Архітектурний вісник КНУБА: наук.-вироб. збірник. Київ, 2018. Вип.14–15. С. 318–325.

Особистий внесок здобувача: аналіз та обґрунтування історичної значущості промислових територій (на прикладі Жевахової гори).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

6. Панченко Т. Ф., **Сторожук С. С.** Характеристика наявних господарських територій Одеси, що втратили свої основні функції. Science and Education a New Dimension. Natural and Technical Sciences. Budapest, 2017. Issue 148. V(16). P. 10–14. p-ISSN 2308-5258, e-ISSN 2308-1996 (Index Copernicus (IC), Institute for Scientific Information (ISI), Google Scholar).

Особистий внесок здобувача: аналіз існуючого стану господарських територій міста Одеси.

7. **Storozhuk, S. S.** Methodical aspects of estimation of factors of influence on reorganization of depressive economic areas. European Journal of Technical and

Natural Sciences: Scientific journal. Vienna; Prague, 2018. № 1. P. 7–11. ISSN 2414-2352.

Тези і матеріали наукових конференцій

8. **Сторожук С. С.** Изучение объектов культурного наследия промышленной архитектуры, находящихся в заброшенном состоянии, в городе Одессе. Південь України у вітчизняній та європейській історії: матеріали III міжнар. наук.-практ. конференції. Одеса, 2016. С. 294–302.

9. **Сторожук С.С.** Сохранение объектов промышленного наследия страны методом внедрения новых рекреационных функций. Збереження історичної забудови центра Одеси шляхом включення до основного списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: матеріали III і IV міжнар. наук.-практ. конференцій. Одеса, 2016. С. 121–127.

10. **Сторожук С. С., Сафонов Е. В., Смирнова М. П.** Реновация Деволановского спуска в Одессе. Збереження історичної забудови центра Одеси шляхом включення до основного списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: матеріали III і IV міжнар. наук.-практ. конференцій. Одеса, 2016. С. 304–310.

Особистий внесок здобувача: аналіз та обґрунтування історичної значущості об'єкта дослідження; містобудівні особливості рекреаційного використання промислових прибережних територій на прикладі Деволанівського узвозу в Одесі.

11. **Сторожук С. С., Смирнова М. П., Сафонов Е. В.** Градостроительные решения нового использования промышленной прибрежной территории в качестве рекреации на примере конкурсных проектов. Містобудівне планування і управління прибережними територіями: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. Сергіївка, 2016. С. 26–27.

Особистий внесок здобувача: містобудівне обґрунтування рекреаційного використання промислових прибережних територій.

12. **Сторожук С. С.** Методы сохранения индустриального наследия страны. Проблемы збереження архітектурної спадщини півдня України: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конференції. Одеса, 2017. С. 216–218.

13. **Сторожук С. С.** Градостроительные решения для нового рекреационного использования промышленных объектов в исторической среде. Сучасне місто – проблеми та вирішення: тези доповідей міжнар. наук.-практ. конференції. Одеса, 2017. С. 18–19.

14. **Сторожук С. С.** Рекреационное использование пригородных депрессивных хозяйственных территорий. Містобудівне планування і управління прибережними територіями: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. Сергіївка, 2017. С. 70–71.

15. **Сторожук С. С., Пронченко А. В.** История освоения территории Жеваховой горы. Південь України у вітчизняній та європейській історії: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конференції. Одеса, 2018. С. 203–208.

Особистий внесок здобувача: систематизація етапів історії освоєння території Жевахової гори.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

16. **Сторожук С. С.**, Арсирий Е. И. История развития промышленной архитектуры на территориях крупнейших городов Украины и России. Проблемы теории и истории архитектуры Украины: сборник научных трудов. Одесса, 2013. Вып. 13. С. 100–104.

Особистий внесок здобувача: систематизація етапів становлення та розвитку промислової архітектури.

17. **Сторожук С. С.** Развитие прибрежной зоны и сохранение исторических комплексов методами градостроительного регулирования на примере города Одессы. Региональные проблемы архитектуры и градостроительства. Традиции и новаторство: сборник научных трудов. Одесса, 2013. Вып. 11–12. С. 29–33.

18. Панченко Т. Ф., **Сторожук С. С.** Зарубіжна практика впровадження нових рекреаційних функцій на депресивних господарських територіях. Досвід та перспективи розвитку міст України. Реабілітація міських територій: збірник наукових праць. ДІПРОМІСТО. Київ, 2016. Вип. 31. С. 66–74.

Особистий внесок здобувача: систематизація літературних джерел та висновки аналізу.

19. **Сторожук С.С.**, Сафонов Е. В., Смирнова М. П. Реновация Деволановского спуска. Art + construction (Архітектура і структура). Київ, 2017. Вип. 1–2. С. 200–203.

Особистий внесок здобувача: аналіз та обґрунтування історичної значущості об'єкта дослідження.

Методичні рекомендації

20. Панченко Т. Ф., **Сторожук С. С.** Містобудівний аналіз промислової інфраструктури міста або промислового центру: [методичні рекомендації]. ОДАБА. Одеса, 2017. 47с. *(Схвалено і рекомендовано до видання та впровадження у навчальній програмі для спеціальності 191 Архітектура та містобудування з дисципліни «Промислова інфраструктура міста і міських агломерацій» вченою радою Архітектурно-художнього інституту ОДАБА від 11 грудня 2017р., протокол № 4).*

Особистий внесок здобувача: структура та вимоги до проектування промислових об'єктів.

АНОТАЦІЯ

Сторожук С. С. Принципи рекреаційного використання депресивних господарських територій приморських міст (на прикладі міста Одеси). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури зі спеціальності 18.00.04 – Містобудування та ландшафтна архітектура. – Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячено формуванню ландшафтно-рекреаційних утворень на депресивних господарських територіях у приморських містах; сформульовані концептуальні засади (принципи, моделі, прийоми) та практичні рекомендації щодо функціонально-планувальної реорганізації депресивних господарських територій під нові функції.

Проведено науковий аналіз промислових прибережних зон міста Одеси, на основі якого були виявлені депресивні господарські території, що втратили свої основні функції. Виявлено методи та критерії комплексної оцінки депресивних господарських територій та оцінки факторів впливу на їх реорганізацію; запропоновано методи визначення рекреаційного потенціалу депресивних ділянок з урахуванням специфіки приморських міст та обґрунтування функціонального використання об'єктів.

Удосконалено класифікацію етапів розвитку промисловості в Україні та виділено планувально-просторові прийоми розміщення промислових підприємств у населених пунктах. Розроблено типологію депресивних господарських територій та запропоновано прийоми і планувально-просторові моделі їх ландшафтно-рекреаційної реорганізації.

Сформульовано основні принципи рекреаційного використання депресивних господарських ділянок та об'єктів індустріальної спадщини приморських міст («альтернативного рекреаційного використання виробничих територій»; «реновації об'єктів промислової спадщини для рекреації»; «створення інноваційних туристичних комплексів»; «оптимізації параметрів ландшафтних територій»). Запропоновані рекомендації щодо проектування ландшафтно-рекреаційних утворень в умовах деградованих територій (сільськогосподарських, водно-портових, історичних ареалів).

Ключові слова: депресивні господарські території, приморські міста, ландшафтно-рекреаційна функція, індустріальна спадщина, містобудівна адаптація, комплексна оцінка територій.

АННОТАЦИЯ

Сторожук С. С. Принципы рекреационного использования депрессивных хозяйственных территорий приморских городов (на примере города Одессы). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04 – Градостроительство и ландшафтная архитектура. – Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев, 2018.

Диссертационное исследование посвящено формированию ландшафтно-рекреационных образований на депрессивных хозяйственных территориях в приморских городах; сформулированы концептуальные основы (принципы, модели, приемы) и практические рекомендации по функционально-планировочной реорганизации депрессивных хозяйственных территорий под новые функции.

Проведен научный анализ промышленных прибрежных зон города Одессы, на основе которого были обнаружены депрессивные хозяйственные территории, которые потеряли свои основные функции. Выявлены методы и критерии комплексной оценки депрессивных хозяйственных территорий и оценка факторов влияния на их реорганизацию; предложены методы определения рекреационного потенциала депрессивных участков с учетом специфики приморских городов и обоснование функционального использования объектов.

Усовершенствована классификация этапов развития промышленности в Украине и выделены планировочно-пространственные приемы размещения промышленных предприятий в населенных пунктах. Разработана типология депрессивных хозяйственных территорий и предложены приемы и планировочно-пространственные модели их ландшафтно-рекреационной реорганизации.

Сформулированы основные принципы рекреационного использования депрессивных хозяйственных участков и объектов индустриального наследия приморских городов («альтернативного рекреационного использования производственных территорий», «реновации объектов промышленного наследия для рекреации», «создания инновационных туристических комплексов», «оптимизации параметров ландшафтных территорий»). Предложены рекомендации по проектированию ландшафтно-рекреационных образований в условиях деградированных территорий (сельскохозяйственных, водно-портовых, исторических ареалов).

Ключевые слова: депрессивные хозяйственные территории, приморские города, ландшафтно-рекреационная функция, индустриальное наследие, градостроительная адаптация, комплексная оценка территории.

ABSTRACT

Storozhuk S.S. The principles of recreational use of depressive household areas of seaside cities (on the example of Odessa city). – As a manuscript.

The dissertation for a scientific degree of a Candidate of Architecture (a Doctor of Philosophy) getting in specialty 18.00.04 – Town planning and landscape architecture. – Kyiv National University of Construction and Architecture, Kyiv, 2018.

The dissertation research is devoted to the problem of the existence of depressive economic areas in coastal cities. Generalized results of the analysis of scientific and project experience, foreign and domestic practice of adaptation of depressed economic territories for new functions in the conditions of coastal cities; use of new recreational functions in depressed economic areas. Conceptual frameworks (principles, models, techniques) and practical recommendations for the functional planning reorganization of depressed economic areas during the formation of landscape and recreational formations are formulated.

A scientific analysis of the industrial coastal zones of the city of Odessa was carried out, on the basis of which depressive economic territories, which lost their basic functions, made their characterization, considered the reasons and conditions of their appearance. Based on the city-planning analysis of Odessa, foreign experience in

introducing new functions in depressed economic territories, it was established that the landscape-recreational use is actual, as a result of the socio-economic and tourist development of the city.

The general method of research is determined. Methods and criteria of complex assessment of depressed economic territories and estimation of factors of influence on their reorganization are revealed; methods of determining the recreational potential of depressed areas, taking into account the specifics of coastal cities and justifying the functional use of objects.

The classification of stages of industrial development in Ukraine (pre-industrial, industrial, industrial, post-industrial), and the planning and spatial methods of locating industrial enterprises in settlements (angry, linear, parallel-band, group) have been improved.

A typology of depressed economic areas (degraded agricultural lands, disorderly industrial and local and water-port zones, abandoned industrial heritage sites and their historic areas to be reconstructed) have been developed, and suggested methods and spatial planning models for their landscape-recreational reorganization.

The basic principles of recreational use of depressed economic areas and objects of industrial heritage of coastal cities (“alternative recreational use of industrial territories”, “renovation of objects of industrial heritage for recreation”, “creation of innovative tourist complexes”, “optimization of parameters of landscape territories”) are formulated. Recommendations for designing of landscape-recreational formations in the conditions of degraded territories (agricultural, water-port, historical areas) are suggested.

Key words: depressive economic territories, seaside cities, landscape and recreational function, industrial heritage, city adaptation, complex assessment of the territory.

		ФУНКЦІЯ		ПРИКЛАДИ	
ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДЕПРЕСИВНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	ЖИТЛОВА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ	 <p><small>(http://www.harbourcentral.com/articles/view/london-docklands-and-the-property-market-boom)</small> «New city in Docklands». Лондон, Великобританія</p>	
		2	БАГАТОКВАРТИРНІ ЖИТЛОВІ БУДИНКИ		
		3	ІНДИВІДУАЛЬНІ ЖИТЛОВІ БУДИНКИ		
		4	ГОТЕЛІ		
	ГРОМАДСЬКО-ДІЛОВА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ ЦЕНТРИ	 <p><small>(http://en.nagatino-iland.ru/)</small> Технопарк «Nagatino i-Land». Москва, Росія</p>	
		2	ДІЛОВІ ЦЕНТРИ		
		3	ТЕХНОЛОГІЧНІ ПАРКИ (ТЕХНОПАРКИ)		
		4	ТОРГОВО-ВИСТАВКОВІ ЦЕНТРИ		
	КУЛЬТУРНА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ КУЛЬТУРНІ ЦЕНТРИ	 <p><small>(https://ru.wikipedia.org/wiki/)</small> «Zentrum für Kunst und Medientechnologie, ZKM» (Центр мистецтв і медіатехнологій) в Карлсруе Баден-Вюртемберг, Німеччина</p>	
		2	ТЕМАТИЧНІ МУЗЕЇ		
		3	ЦЕНТРИ МИСТЕЦТВА		
		4	ОСВІТНІ ЦЕНТРИ		
		5	СПОРТИВНІ ЦЕНТРИ		
		6	ТЕАТРАЛЬНІ КОМПЛЕКСИ		
	ЛАНДШАФТНО-РЕКРЕАЦІЙНА	1	БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНІ ПАРКИ	 <p><small>(https://ru.wikipedia.org/wiki/)</small> <small>(http://www.acbud.ua/landscape/style/landshaftnaja-sotsionika)</small> «Parc Andre Citroen». Париж, Франція</p>	
		2	МІСЬКІ САДИ, СКВЕРИ, БУЛЬВАРИ		
		3	ТЕМАТИЧНІ ПАРКИ		
		4	ПАРКИ РОЗВАГ		
		5	КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЬНІ КОМПЛЕКСИ		
		6	КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНІ КОМПЛЕКСИ		

Рис. 1. Функціональне використання депресивних господарських територій.

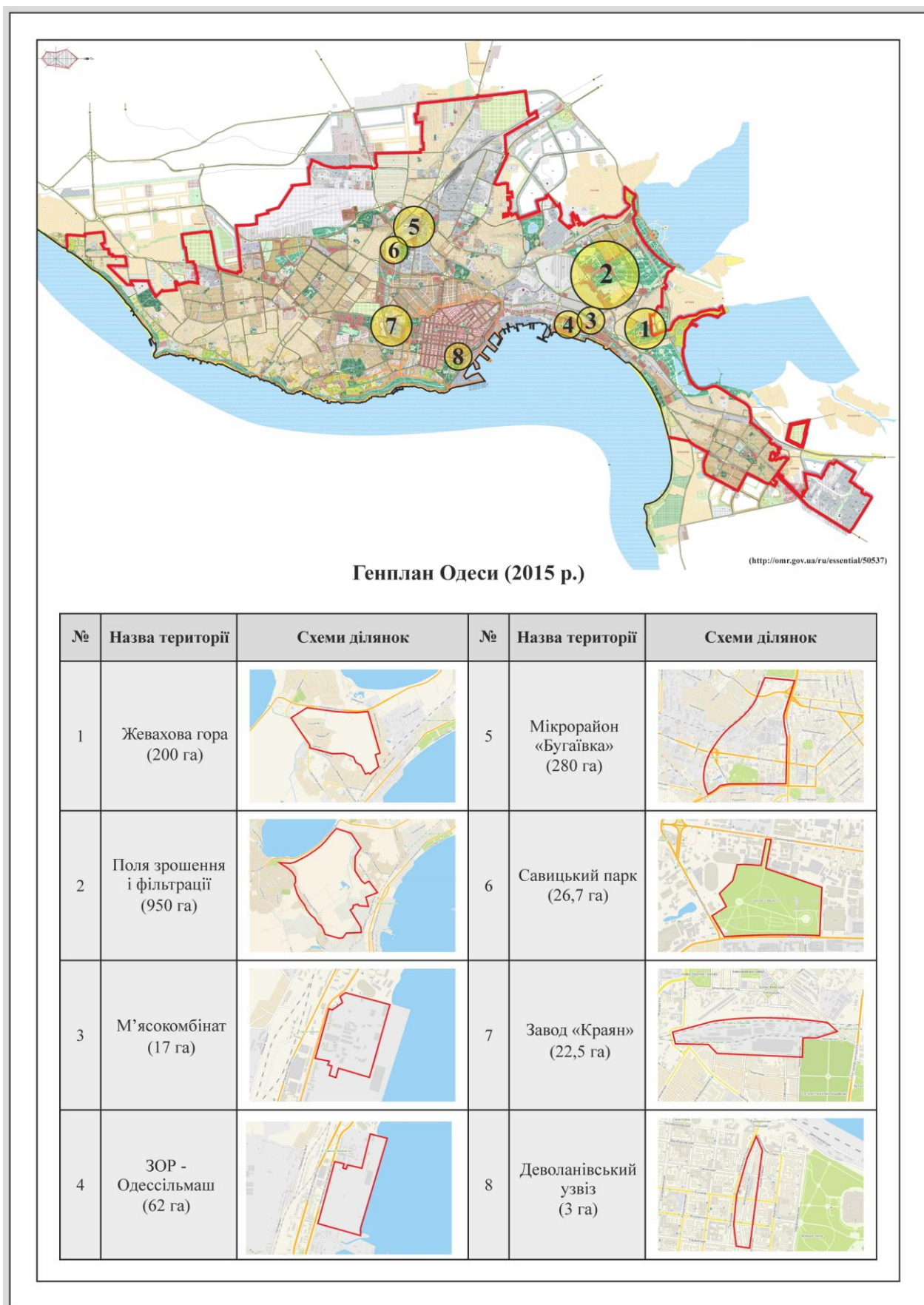

Рис. 2. Схема розташування депресивних господарських територій у місті Одесі.

Планувальні приклади розміщення промислових підприємств у місті

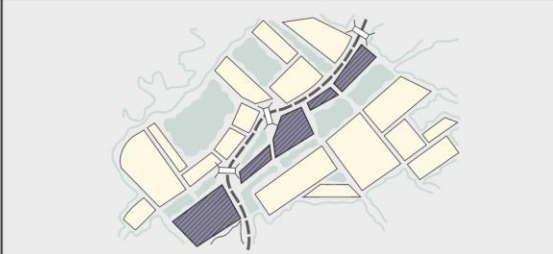

1	Розсереджене розташування		 <small>(Фото Олексій Протосня)</small> Деволанівський узвіз												
2	Лінійне. Розташування уздовж залізничної магістралі в центрі та на околиці міста		 <small>(http://archodessa.com/all/krayan-history/)</small> Завод «Краян»												
3	Паралельно-смугове. Розташування вздовж водойм і залізничних та автомобільних магістралей		 <small>(Фото Олексій Протосня)</small> Одеський порт												
4	Групове розташування виробництв		 <small>(https://www.youtube.com/watch?v=KJyDYVqTJE)</small> Виробничі підприємства мікрорайону «Бугаївка»												
<p>УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:</p> <table border="0"> <tbody> <tr> <td></td> <td>СЕЛЬБИЩНІ ТЕРИТОРІЇ</td> <td></td> <td>ЗЕЛЕНІ ЗОНИ</td> <td></td> <td>ЗАЛІЗНИЧІ КОЛІЇ</td> </tr> <tr> <td></td> <td>ВИРОБНИЧІ ТЕРИТОРІЇ</td> <td></td> <td>ВОДОЙМИ</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>					СЕЛЬБИЩНІ ТЕРИТОРІЇ		ЗЕЛЕНІ ЗОНИ		ЗАЛІЗНИЧІ КОЛІЇ		ВИРОБНИЧІ ТЕРИТОРІЇ		ВОДОЙМИ		
	СЕЛЬБИЩНІ ТЕРИТОРІЇ		ЗЕЛЕНІ ЗОНИ		ЗАЛІЗНИЧІ КОЛІЇ										
	ВИРОБНИЧІ ТЕРИТОРІЇ		ВОДОЙМИ												

Рис. 3. Планувальні приклади розміщення промислових підприємств у місті.

Об'ємно-просторова модель організації ландшафтно-рекреаційних утворень на водно-портових територіях

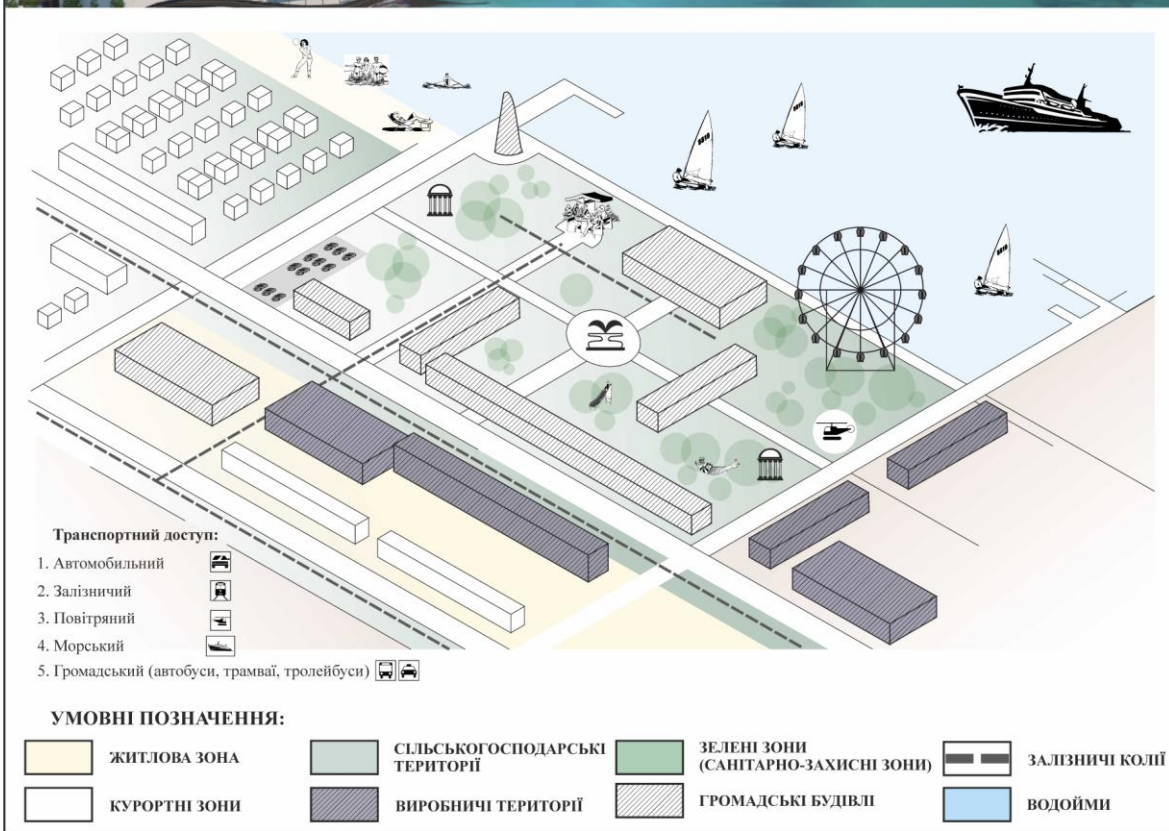

Рис. 4. Схема організації ландшафтно-рекреаційних утворень на водно-портових територіях.